

Jak podpořit **pozitivní vztah dítěte ke čtení** už v mateřské škole

PhDr. Petra Bendová, Ph.D.

Rozvoj pozitivního vztahu dítěte ke knize a čtení je potřeba podporovat už v předškolním věku. Vedle klíčové úlohy rodiny má svou roli právě mateřská škola. Proč může být čtenářem i ten, kdo ještě neumí číst a psát? Kdy začít vytvářet a posilovat čtenářské návyky u dětí? A jak důležitá je i dnes funkce vyprávění pohádky?

Období předškolního věku je klíčové pro rozvoj předčtenářské gramotnosti dítěte. Kniha se může stát vhodným výchovným prostředkem, přispívá k utváření osobnosti dítěte, podporuje rozvíjení jeho fantazie a také myšlení. Ukazuje se, že osvojování si dovedností číst a psát v raných stadiích vývoje je rozhodující pro další všestranný rozvoj jedince a jeho funkční gramotnost. Čtenářská gramotnost je považována za součást kulturní gramotnosti a bývá označována jako jeden z důležitých kroků enkulturace.

Získat prožitek ze čtení

Čtenářská gramotnost je rozvíjena v průběhu vývoje člověka, a proto můžeme rozlišit tři věková stadia rozvoje čtenářské gramotnosti, tj. předškolní věk, školní věk a dospělost.

Ve vztahu k dětem předškolního věku lze hovořit o tzv. **předčtenářské gramotnosti**. Jedná se o rozvíjení těch dovedností, jež usnadňují a zdokonalují práci s textem již ve věku, kdy dítě ještě neumí číst a psát. Předčtenářská gramotnost tedy zahrnuje **dovednosti předcházející samotnému čtení a psaní**. V rámci rozvoje předčtenářské gramotnosti jsou rozvíjeny psychické

funkce, které souvisejí se čtením, jedná se například o rozvoj koncentrace pozornosti, řeči, představivosti, prostorové orientace, paměti, sluchové a zrakové percepce.

Čtenářskou pregramotnost lze tedy považovat za soubor postupně se rozvíjejících předpokladů důležitých pro osvojování si dovedností čtení a psaní u dětí v době před nástupem do školy. Jedná se o komplex schopností, dovedností, postojů a hodnot potřebných

pro zahájení a úspěšné rozvíjení čtenářské gramotnosti i její užívání v různých individuálních a sociálních kontextech.

Česká školní inspekce pak čtenářskou gramotnost rozvíjenou v předškolním věku vnímá (v širším pojetí) jako prostor určený pro **získání prožitku ze čtení**, který současně slouží také k získání základů čtenářských dovedností. Promyšlený přístup k utváření těchto dovedností v raném věku pak umožňuje jejich aplikaci do běžného

Co spadá do čtenářské gramotnosti

V rámci čtenářské gramotnosti je rozlišováno několik rovin, a to:

- **vztah k četbě**, kde je zdůrazňováno nenásilné přivedení dítěte ke knize a podpoření jeho zájmu o četbu;
- **doslovné porozumění**, které je spojeno s hledáním skrytých významů v psaných textech a s rozvojem schopnosti jim porozumět;
- **vysuzování a hodnocení** – vyvození závěru a schopnost kritického hodnocení přečteného textu, zahrnuje také dovednost sledovat záměr autora;
- **metakognice**, což je schopnost uvědomit si možnosti zlepšení přečteného textu a pochopení vlastního záměru při čtení textu;
- **sdílení** souvisí s dovedností požadovat po přečtení textu zpětnou vazbu či komentář, umět sdílet zážitek z přečteného textu a být schopen diskutovat nad knihou;
- **aplikace** prezentuje schopnost využít čtení k seberozvoji.



života dítěte. Rozvoj předčtenářských dovedností by měl být **nenásilným a přirozeným procesem**.

S pojmem čtenářská gramotnost je úzce spojen i pojem **čtenářství**, které je považováno za plánovitě rozvíjení četby zejména za pomoci škol, knihoven a jiných vzdělávacích institucí, rozvíjení, které je doprovázeno institucionálně organizovanými kampaněmi a akcemi. Čtenářství vyjadřuje **aktivní vztah k četbě** a literatuře vůbec. Je vnímáno jako důležitý faktor kultivace a socializace jedince, a proto se dá předpokládat, že jeho úroveň do jisté míry ovlivňuje i celkovou vzdělanost národa.

Čtenářství má tradičně dvě stadia, a to předčtenářské a čtenářské.

Předčtenářské období se dále dělí na mladší předškolní věk (tj. do třetího roku dítěte) a starší předškolní věk (ten je ukončen nástupem dítěte do základní školy). Čtenářské období se ještě rozděluje na mladší školní věk (= v období prepubescence) a starší školní věk (= období pubescence).

Rozvoj před/čtenářské gramotnosti je ovlivněn faktory, jež označujeme jako vnější a které reprezentuje rodina, škola, vrstevníci a média; a dále pak i faktory vnitřní, zde lze zmínit napří-

klad genetické predispozice, motivaci, charakter, intelektové schopnosti a čtenářský zájem jedince.

Čtenářské návyky vštěpujeme už batolatům

Předmětem našeho zájmu bude právě období předčtenářské. Ideální je, pokud je dítě již od raného věku **v přímém kontaktu s textem**, může se s ním setkávat třeba v obrázkových knihách pro děti nebo při sledování pohádek v televizi.

Již jednoleté dítě je schopné vnímat mluvené slovo a porozumět mu. Spontánně se snaží napodobovat verbální projev osob z nejbližšího okolí.

běhy podpořené vizuálně o obrázky, manipulaci s maňásky či loutkami, a zvládá setrvat u prohlížení obrázkových knížek. U dvou až tříletého dítěte se postupně rozvíjí paměť, dítě se začíná učit zpaměti dvojverší, říkanky a básničky, čímž mimo jiné rozvíjí svou slovní zásobu a zdokonaluje své vyjadřovací schopnosti. Říkanky a básničky by měly být krátké a rytmické, což platí i pro pohádky, ty by měly být krátké a dějové. Dítě si utváří **vztah ke knize** nejprve **jako posluchač** a až později se stává čtenářem.

Důležitou roli v rozvoji čtenářské pregramotnosti (a následně i gramotnosti) mají v tomto období zákonní zástupci/rodiče dětí předškolního věku.

Opakované předčítání či vyprávění stejného pohádkového příběhu vzbuzuje u dítěte jistotu.

V tomto období je dítě seznamováno s okolním světem a postupem času se učí porozumět obrázkům, textům a symbolům ve svém okolí. Za příznivých okolností se u dítěte začíná vytvářet pregramotnost.

Dítě kolem jednoho roku je již schopné vnímat krátké pohádkové pří-

ti by se měli podílet na utváření kladného vztahu dítěte ke knize. Později je tato role rozšířena na školu a také na knihovny.

Tříleté děti již dovedou poslouchat i delší pohádky a vyžadují, aby se jim předčítalo a vyprávělo o obrázcích.

V obrázcích hledají děti symboliku



a snaží se odhadovat děj. V tomto období se seznamují s literaturou nejprve prostřednictvím básniček, říkanek, pohádek, leporel, obrázkových knih, hádank, dětských časopisů a opomenuty nesmí zůstat ani různé omalovánky a vystřihovánky. V prvním dětství do tří let nedochází jen k rozvoji uzavřených předpokladů podstatných pro následující rozvoj, ale také k velmi bouřlivému a dynamickému vývoji psychických činností v interakci s okolním světem. Dítě si postupně začíná **uvědomovat vlastní já** a nápadně probíhá rozvoj jeho řečových dovedností. Nelze tedy toto období chápat pouze jako přípravnou fázi, nýbrž jako období konstitutivních aktivit dítěte. Slovesné podněty, jež jsou předkládány dítěti, nelze považovat za přípravné neboli predispoziční. Jejich charakter determinuje činnosti malého dítěte a procesy související s poznáváním a vnímáním okolního světa. Třetí rok dítěte je považován za výrazný předěl projevující se zejména ucelenějšími myšlenkovými procesy, rozvojem představivosti, fantazie a paměti. Činnost dítěte je zaměřena na hru. Dochází ke zdokonalení schopností vyjadřovat se přesněji a plynule. K tomuto přispívají opět básničky, říkanky a písničky.

Podstatnou roli v tomto období představuje **pohádka**. Dítě již dovede vnímat i delší pohádkové příběhy a zamýšlet se nad jejich dějem, postupně se utváří schopnost podrobit děj vlastní kritice. Pohádka je svou časovou neurčitostí, typizováním postav, zlidšťováním zvířat a fantastikou velmi blízká dětskému světu. Opakované vyprávění a předčítání téhož příběhu u dítěte vzbuzuje jistotu, ví, na co se má připravit. Dominantní úlohu v literatuře pro předškolní dítě představuje **ilustrace**. Slouží jako prostředek k utváření estetických citů a pomáhá dítěti obohatit jeho citovou stránku. Literatura pro předškolní děti by měla obsahovat odpovědi na otázky, jež děti v tomto období kladou svým nejbližším.

Vystihující pro dítě v předškolním věku je **říkadlo**. Lidová slovesnost v tomto období vývoje může poskytnout podněty pro komplexní rozvoj dítěte, a to prostřednictvím specifické slovní formy, pohybovými aktivitami a také hrou.

Prostřednictvím pohádek, bajek a různých příběhů se dítě učí **poznávat mezilidské vztahy a lidské vlastnosti**. Již v tomto věku by se měly dětem vštěpovat **správné čtenářské návyky**, ukázat, kam kniha patří, jak s ní zachá-

zet, upevňovat čtenářský návyk. V některých případech se můžeme setkat se situací, kdy dítě již v pěti letech zná písmena a umí je číst. Jestliže má dítě samo zájem o čtení, je to v pořádku, není však vhodné dítě v tomto věku nutit ke čtení a poznávání písmen, když to není jeho přirozenou potřebou. Poté by se u dítěte mohl vyskytnout odpor ke čtení.

Výchova ke čtenářství začíná v rodině

Nejvýznamnějším a prvním prostředím, které značně ovlivňuje osvojení si čtenářských návyků, je **rodina**. Právě rodina v podstatě rozhoduje o tom, zda se dítě stane čtenářem, či nečtenářem. Rodina představuje nezastupitelný faktor při rozvíjení před/čtenářské gramotnosti. Její vliv je rozhodující, neboť vztah ke čtení a ke knize se utváří již v nejútlejším věku dítěte. To, co dítě prožije a zažije již v raném věku života, bude mít vliv na následující rozvoj jeho osobnosti i na jeho úspěšnost ve školním prostředí. Rodiče by měli již od raného věku dětem **pravidelně předčítat** z knih. Výběr knih by se měl odvíjet od věku a schopností dítěte. Při samotném předčítání do-

Doporučení na rozvoj předčtenářské gramotnosti v rodině dítěte

Rodiče mohou před/čtenářskou gramotnost **rozvíjet např. prostřednictvím:**

- společného večerního čtení (dítě vidí, že rodiče čtou, přináší jim čtení radost, nové informace, ...);
- pravidelného hraní společenských her (stolní hry rozvíjejí paměť, logické myšlení, řeč, zrakovou a sluchovou syntézu a analýzu, napomáhají dítěti osvojovat si a učit se dodržovat nastavená pravidla);
- povzbuzování zájmu dětí o aktuální dění kolem nich (čtení novin, časopisů atd.);
- zájmu o probíraná témata v mateřské škole, snaží se na ně doma navázat (rodiče se zajímají o to, co dítě dělá v MŠ, co se mu povedlo);
- návštěv muzeí, knihoven a historických pamětihodností;
- omezení koukání na televizi;
- předplatného dětských časopisů;
- vzdělávacích programů knihoven.

cháží nejen k interpretaci textu, nýbrž je posilován i emocionální vztah mezi rodičem a dítětem. Je velmi důležité, aby samotné rodiče předčítání bavilo a vyjadřovali radost ze společně stráveného času u knihy. V rodině, ve které rodiče tráví více času s dětmi, dochází častěji ke vzájemné komunikaci. Zprostředkování kladného vztahu ke knize neprobíhá pouze společným čtením, prohlížením knih a ilustrací, nýbrž i společnými návštěvami knihoven a knihkupectví. V knihovnách jsou dětské koutky a také knihovny pořádají různé besedy pro děti a rodiče, na nichž si děti prohlížejí knihy a společně si čtou s rodiči. Děti si vybírají takové knihy, jež je nějakým způsobem zaujmou, některé knihy je zaujmou natolik, že se stanou součástí jejich vlastní knihovny.

V rodinách, kde rodiče s dětmi komunikují a vedou rozhovory i o knihách, mají děti možnost adekvátně reagovat a verbálně vyjádřit svůj postoj k přečtenému. Rodina je v tomto případě schopna vytvořit také vhodné podmínky pro podněcování dítěte ke zkoumání různých druhů textů a experimentování s nimi.

Význam mateřské školy pro čtenářskou gramotnost

Významnou roli hrají, jak již bylo uvedeno výše, nejen rodiče, ale také mateřská škola, pokud ji dítě navštěvuje. V mateřské škole mají pedagogové mnoho možností, jak u dětí rozvíjet vztah ke knize a četbě samotné. Jednotlivé příběhy mohou doplnit jednoduchou dramatizací, malovat obrázky a mluvit o ději.

Intervence **mateřské školy** v oblasti rozvoje před/čtenářské gramotnosti navazuje na rodinnou výchovu, ale úloha rodičů podílet se na rozvoji před/čtenářské gramotnosti tímto nekončí. Mateřská škola doplňuje rodinnou výchovu a poskytuje rodičům/zákonným zástupcům rady, jak s dítětem v dané oblasti pracovat, a to vzhledem k jeho individuálním zvláštnostem. Lze tedy konstatovat, že při rozvoji před/čtenářské gramotnosti hraje mateřská

škola významnou roli. Dochází zde k **cílenému rozvoji schopností, dovedností a vědomostí** dítěte. Posilována je paměť, koncentrace pozornosti a soustředěnost dítěte. Jedná se právě o ty predispozice, které je třeba posilovat s ohledem na výuku a postupné osvojování si čtení. Dítě je **přípravováno na práci s textem**, tj. zvládnutí plynulého čtení, porozumění textu, a ke sdílení prožitků při čtení.

předcházejí osvojování si čtení a psaní. Pedagog MŠ by měl usilovat o rozvoj zájmu dítěte o psanou podobu jazyka a neopomínat přitom další formy **verbální a neverbální komunikace**, jako například výtvarné, hudební, pohybové a dramatické, jež vedou k rozvoji vyjadřování dítěte a jeho tvořivosti. Podle RVP PV se od dítěte na konci předškolního věku očekává, že bude schopno sledovat a vyprávět pohádku, porozu-

Pravidelné předčítání z knih také posiluje emocionální vztah mezi rodiči a dětmi.

Problematika před/čtenářské gramotnosti je implementována v rámci RVP pro PV do oblasti rozvoje komunikativních kompetencí. Zde je usilováno o rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností dítěte. Rozvíjeny by měly být nejen **dovednosti receptivní** (vnímání, naslouchání, porozumění), ale i **produktivní** (výslovnost, vytváření pojmů, mluvený projev, vyjadřování). Dále je v této oblasti usilováno o osvojení některých poznatků a dovedností, jež

mět slyšenému (zachytit hlavní myšlenku příběhu), a dalším požadavkem je, aby dítě ukončující předškolní vzdělávání mělo zájem o knížky, soustředěný poslech četby a sledování divadla.

Při činnostech v mateřské škole je vhodné pracovat s knihou. Pro děti předškolního věku je **důležitý poslech pohádek**. Děti si zvykají soustředit se na konkrétní činnost a poslouchat kratší celky. K textům, se kterými se pracuje v mateřské škole, by se peda-



gogové MŠ měli průběžně vracet a připomínat si je častým předčítáním, a to proto, že si děti v textech vždy najdou něco nového. Pedagogové MŠ by proto měli vždy správně zvolit text, s nímž v MŠ pracují. Text by měl splňovat pedagogický a výchovný záměr. Text určený ke vzdělávání v mateřské škole musí učitelka dokonale znát a vědět, k jakým účelům jej použít. Za žádoucí lze považovat také podněcování dětí k dramatickým a výtvarným činnostem.

V mateřské škole lze rozvíjet **kladný vztah ke knize a ke čtení** například pomocí níže uvedených aktivit:

li, snažíme se najít kladné a záporné postavy; děti mohou namalovat obrázky a za nějaký čas se k pohádce vrátit, srovnávat pohádky mezi sebou, hledat v příbězích poučení a diskutovat o tom, čím děti příběh zaujal);

- společným čtením rodičů a dětí v MŠ;

- obohacením četby příběhu následnou dramatizací či krátkým loutkovým představením;

- dětem mohou předčítat i děti ze základní školy (či např. senior apod.);

- zajištěním textů, které jsou pro děti zajímavé;

- návštěvou divadel a divadelních představení (dětí je vhodné seznámit s programem, krátce přiblížit obsah představení a říci, čeho si mají všimnout);

- výrobou ručního papíru (dětí se seznamují se s tím, jak se papír vyrábí – ruční papír lze následně využít např. k výrobě vlastní knihy).

V kontextu podpory rozvoje předčtenářské gramotnosti (nejen) v prostředí MŠ je třeba podotknout, že **minimalizován** by měl být **poslech audionahrávek**, a to proto, že při jejich poslechu chybí osobní kontakt posluchače s vypravěčem. Tato alternativa se jeví jako přípustná v domácím prostředí, pokud má rodič například výraznou neplýnulost řeči nebo těžkou formu dyslexie a nelze společné čtení řešit jiným způsobem, třeba čtením s druhým zákonným zástupcem, prarodičem apod. Uváženě by mělo být v MŠ, ale i v rodině využíváno také sledování televize, neboť při této činnosti jsou děti hodně pasivní, nedochází k rozvoji jejich fantazie a představitosti. Obezřetně by mělo být přistupováno (i přes zvyšující se tlak na rozvoj ICT gramotnosti již u dětí předškolního věku) také k využívání počítačů, mobilních telefonů a jejich aplikací, ale i interaktivních tabulí. Pravidlem by mělo zůstat, že dítě poznává okolní svět „napřímo“, a to všemi smysly, vlastní zkušeností, objevuje svět tím, že experimentuje.

Autorka pracuje jako odborná asistentka na PdF UHK.

„Dítě by mělo poznávat okolní svět napřímo, vlastní zkušeností, smysly a experimentováním, ne skrze obrazovky.“

- každodenním čtením dětem (nestačí pouze čtení pohádek před odpoledním spánkem, neboť dítě se aktivně neúčastní; děti nemají dostatek času přemýšlet o textu a nechat si vysvětlit nové pojmy);

- zajištěním knihovničky s dětskými knihami (dítě je nutné vést k tomu, aby si knihy prohlížely a diskutovaly o nich);

- vytvořením prostoru pro čtení a hru s knihami;

- návštěvami knihoven a půjčováním různých knih (dítě učíme přemýšlet o textu a popisovat postavy podle vlastní představitosti);

- „psaním“ a tvorbou dětského čtenářského deníku (spolu s dětmi zapisujeme, které pohádky jsme přečet-

- vedením dětí k vytvoření vlastního příběhu (dítě se mohou podílet na tvorbě nového příběhu, nebo obměňovat děj známé pohádky, další variantou může být hra, kdy učitelka řekne první větu smyšleného příběhu a jednotlivé děti přidávají další věty apod.);

- společnou výrobou leporela (při této aktivitě se děti dozvědí, jak se kniha vyrábí a co je všechno k tomu potřeba);

- dramatizací pohádek (k dramatizaci je vhodné využít zpívané formy známých pohádek, děti zpívají a hrají postavy);

- hrou na divadlo (dítě mají zpravidla tuto činnost velmi rády a samy dokážou vše zorganizovat – touto aktivitou se u nich rozvíjí paměť, fantazie, představitost a myšlení);



Hlavní partner
GENERALI
ČESKÁ POJIŠŤOVNA

Školní výlet do parku MIRAKULUM

Nabídka školních výletů s možností
edukativního programu a kompletního servisu,
včetně občerstvení.

Vážení pedagogové,

představujeme vám naučné – zábavní park Mirakulum, ideální místo pro váš celodenní školní výlet. Prvky parku i celý areál jsou přirozeným prostředím vhodným pro výuku, zábavu, odpočinek i posílení vztahu v dětském kolektivu.

Park je vhodný pro všechny ročníky ZŠ i MŠ. Učitelé z mateřských škol uvítají uzavřené zóny pro nejmenší děti jako je Farma nebo Autodrom. Veškeré naučné prvky jsou interaktivní a napomáhají tak dětem propojit teoretické vědomosti ze školy s praxí. **Více informací na mirakulum.cz/skoly**

Pojďte spojit nauku se zábavou. Využijte možnosti OP MŠMT.

Park Mirakulum je přípustnou formou inovativního vzdělávání, a to jako Vzdělávání s využitím nových technologií nebo jako zážitková pedagogika na přípustné téma přírodovědné vzdělání a EVVO (environmentální vzdělávání, výchova a osvěta), která je podmínkou pro čerpání dotací MŠMT.